

Noelie Rodriguez, Alan Ryave: *Systematic Self-Observation*

Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications 2002, XII + 66 s.

Tato útlá monografie je v pořadí čtyřicátou devátou publikací ediční řady *Qualitative Research Methods*. Autoři monografie vycházejí z toho, že „sebeopozorování je všední rys každodenní zkušenosti“ (s. 1) a jako takové může poskytnout vhled do utváření běžných jevů sociálního života. V publikaci je představen hlavně výzkum těchto jevů: říkání lží, sdělování tajemství, zdržování se komplimentů a závist vznikající při porovnávání se s někým druhým. Autoři explicitně navazují na E. Goffmana, symbolický interakcionismus, etnometodologii, konverzační analýzu; v seznamu literatury je zastoupeno nejvíce prací od H. Sackse.

Systematické sebeopozorování ruší podle autorů ostrou hranici mezi pozorujícím a pozorovaným. Pozorující i pozorovaný je táž osoba. Systematické sebeopozorování je vhodné k výzkumu „skrytých, prchavých a/nebo osobních zkušeností, jako jsou kognitivní procesy, emoce, motivy, utajené akce, opomenuté akce a společensky omezené aktivity“ (s. 3). Aplikace systematického sebeopozorování probíhá ve čtyřech fázích: 1. Výzkumník rekrutuje informanty, 2. instruuje je, co a jak mají pozorovat (sebeopozorování tedy neprovádí výzkumník!), 3. informanti pozorují zadaný jev, 4. informanti zaznamenávají to, co pozorovali. Systematické sebeopozorování je v publikaci představeno jako přísná metoda, generující validní a reliabilní data. Implementace, validita a reliabilita této metody je podrobně diskutována. Autoři také zasazují své pojetí systematického sebeopozorování do kontextu četných výzkumů pracujících s pozorováním sebe sama a zmiňují roli introspekce v díle některých filozofů (Husserl, Heidegger, Merleau-Ponty).

Čím může tato publikace zaujmout analytiku diskurzů? Důležité je především to, že publikace nabízí přístup k jevům, které by se manifestacemi diskurzů stát mohly, ale z různých

důvodů se jimi nestaly – jde o přístup k tomu, co nebylo (externě) verbalizováno, ať už ve formě promluv (a co tedy nelze fixovat např. diktafonem) nebo textů (o produkci textů však autoři publikace neuvažují). Jak říkají sami autoři, systematické sebeopozorování je vhodné právě k analýze „non-akcí“, respektive opomenutých akcí. V jejich publikaci takový jev velmi dobře reprezentuje zdržení se komplimentu. Jak známo, produkce a recepce komplimentů je jedním z propracovaných témat etnometodologické konverzační analýzy. Systematický výzkum zdržení se komplimentu je vítaným doplňkem analýzy realizovaných, tj. verbalizovaných komplimentů. Na specifickou distribuci akcí a „non-akcí“ poukazuje zase výzkum toho, jak se jedinec porovnává s někým druhým. Autoři ukazují, že sociální porovnávání je verbalizováno jen ve specifických případech a tam, kde je provázeno pocitem závisti, k jeho verbalizaci nedochází. Manifestace závisti je totiž sociálně neakceptovatelná. Z takových a podobných případů lze spolu s autory vyvodit, že jestliže analytik zůstává jen u toho, co se v interakci externě manifestuje (v podobě promluv či textů), uniká mu důležitá část sociální reality. V pojmosloví foucaultovsky inspirovaných diskurzních analýz (např. N. Fairclougha) bychom mohli konstatovat, že systematické sebeopozorování poskytuje vhled do fungování „řádu diskurzu“, který kontroluje, co bude, nebo nebude řečeno.

Pomocí metody systematického sebeopozorování může analytik diskurzu získat přístup i k jevům, resp. k jejich různým dimenzím, které sice s manifestacemi diskurzů evidentně souvisejí, ale analytikové je nechávají z různých důvodů často stranou, např. právě pro jejich obtížnou přístupnost. V publikaci takový jev reprezentuje říkání lží. V tomto případě systematické sebeopozorování potvrdilo to, co už bylo naznačeno klasiky konverzační analýzy: lhaní v každodenním životě není ani tak záležitostí morálních vlastností jednotlivce (jeho selháním) jako spíš záležitostí normativně očekávaného průbě-